

МОВНА ОСВІТА МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ

УДК 81'243:738.147.091.33-054.62:61

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ МОВНОЇ ОСВІТИ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ МЕДИЧНОГО ПРОФІЛЮ

Кушнір І. М.

irina.kushnir.83@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0002-4349-9652>

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Дата надходження 20.05.2020. Рекомендовано до друку 20.06.2020.

Анотація. У статті наведено результати аналізу лінгводидактичного базису програмування мовної освіти іноземних студентів українських ЗВО медичного профілю на основі стандартизованих вимог до рівня володіння мовою, міністерської типової програми з української мови як іноземної для іноземних студентів-медиків, робочих навчальних програм. Авторкою наукової розвідки здійснено зіставлення й узагальнення таких концептуальних засад організації системи навчання української мови як іноземної україно-англомовного академічних контингентів іноземних студентів-медиків: каталог комунікативних потреб, завдання мовної освіти, принципи програмування освітнього процесу, необхідні навчальні дисципліни лінгвістичного циклу. Звернено увагу на доцільність детального тематико-часового розподілу програмових підтем для аудиторної та самостійної роботи, а також опису змістових програмових елементів для необхідного рівня В2 володіння українською мовою.

Ключові слова: іноземні студенти-медики, концептуальні засади програмування, мовна освіта, українська мова як іноземна.

Кушнір И. Н., Харьковский национальный университет имени В.Н. Каразина

Концептуальные основы языкового образования иностранных студентов медицинского профиля

Аннотация. В статье представлены результаты анализа лингводидактического базиса программирования языкового образования иностранных студентов украинских ЗВО медицинского профиля на основе стандартизованных требований к уровню владения языком, министерской типовой программы по украинскому языку как иностранному для иностранных студентов-медиков, рабочих учебных программ. Автором осуществлено сопоставление и обобщение таких концептуальных основ организации системы обучения украинского как иностранного украино- и англоязычного академических контингентов иностранных студентов-медиков: каталог коммуникативных потребностей, задачи языкового образования, принципы программирования образовательного процесса, необходимые учебные дисциплины лингвистического цикла. Обращено внимание на целесообразность детального тематико-часового распределения программных подтем для аудиторной и самостоятельной работы, а также описания содержательных программных элементов для необходимого уровня В2 владения украинским языком.

Ключевые слова: иностранные студенты-медики, концептуальные основы программирования, украинский язык как иностранный, языковое образование.

Kushnir I. V. N. Karazin Kharkiv National University

Conceptual foundations of language education for foreign medical students

Abstract. Introduction. The emergence of a new English-speaking academic contingent of foreign medical students actualizes the demand to review and describe such conceptual foundations of language education programming for both academic contingents of foreign medical students as the organizational basis for teaching Ukrainian as a foreign language. **Purpose.** The presence of different contingents of applicants for higher medical education (Ukrainian-speaking and English-speaking) actualizes the need to update the conceptual framework for programming language education of foreign medical students. Delimitation the program content of teaching

Ukrainian as a foreign language according to the every academic contingent of students will ensure the quality of learning results of Ukrainian as a foreign language. **Methods.** The purpose of the article is achieved with the methods of analysis of standardized requirements for the level of language proficiency, the ministerial standard programme on the Ukrainian language as a foreign for medical students, working curricula; systematization and generalizations of conceptual principles of programming. **Results.** The following conclusions were made: the catalog of communicative needs of different academic contingents orientates on the necessary results of language education of foreign medical students; this catalogue should become a conceptual basis for formulating the programmatic tasks of teaching the Ukrainian language within the disciplines of the linguistic cycle for foreign applicants for higher medical education; it is advisable to select a single set of principles for programming language education, namely: thematic, intentionally-functional, linguistic, functional-semantic; introduction of foreign medical students into the educational curricula, starting from the first year, besides the course “Foreign language” or “Ukrainian as a foreign language”, also the course “Ukrainian language by professional orientation” will allow to realize such tendencies of the modern educational paradigm, as professionalization teaching

Key words: conceptual principles of programming, foreign medical students, language education, Ukrainian as a foreign language.

Постановка проблеми. Наказ Міністерства освіти і науки України від 18.08.2016 р. № 997 (Наказ МОН, 2016) зобов’язує забезпечення вивчення державної мови іноземними студентами українських ЗВО в обсязі, необхідному для навчання та / або побутового спілкування відповідно до освітніх програм. В останнє десятиліття однією з найбільш затребуваних стала професійна підготовка фахівців у сфері медицини. Для іноземних студентів медичних спеціальностей в Україні освітні послуги надаються як українською, так і англійською мовами. Зазначені форми навчання (україно- й англійською) зумовили появу різних контингентів здобувачів вищої медичної освіти, які, на нашу думку, залежно від комунікативних потреб необхідно відповідно поділити на два академічні контингенти для забезпечення ефективності навчання української мови як іноземної. Така диференціація академічного контингенту іноземних студентів актуалізує необхідність опису концептуальних засад програмування мовної освіти іноземних студентів медичного профілю – організаційного базису навчання української мови як іноземної.

Аналіз останніх публікацій. Ефективність професійної підготовки як україномовного, так й англійськомовного академічного контингенту іноземних студентів-медиків (для якого українська мова є своєрідним інструментом комунікативної взаємодії під час лікарняної практики) безпосередньо залежить від якості мовної освіти. Якісні результати мовної підготовки забезпечуються комплексом навчально-методичних засобів, а саме: навчальними дисциплінами лінгвістичного циклу, узгоджених із навчальними планами ЗВО; навчальними програмами з української мови як іноземної; лінгводидактичним науковим апаратом; комплексами навчальних посібників й інформаційно-довідкових матеріалів. Підходи, методи та принципи, а також технології навчання української мови україномовного академічного контингенту іноземних студентів, хоча й потребують теоретичного узагальнення, досліджені досить ґрунтовно: теоретико-методичні засади професійно зорієнтованого діалогічного мовлення (Л. Васецька (2005), Г. Іванишин (2013), М. Лісовий (2006), Ж. Рагіна (2017)); формування професійно-мовленнєвої компетентності (А. Варданян (2017)); формування загальних умінь аудіювання, зокрема наукових професійно зорієнтованих текстів (О. Федорова (2016), В. Хейлік (2011)); формування лексико-граматичних навичок і мовленнєвих умінь у навчально-професійній сфері спілкування (Т. Алексєєнко (2000)); комунікативно-прагматичний аспект медичного дискурсу (О. Шаніна (2015)).

Об’єктивно виявлено, що іноземні студенти, “які опановують в українських ЗВО майбутній фах англійською мовою, не потребують оволодіння всім набором комунікативних умінь, що визначаються програмами з української мови як іноземної для тих, хто навчається цією мовою” (Ушакова, 2019, с. 222). Концептуальні засади навчання української мови англійськомовного академічного контингенту досліджено в недостатньому обсязі: описано особливості

комунікативних потреб (Т. Алексєєнко (2019), Л. Васецька (2005), Н. Ушакова (2019)); виявлено завдання мовної освіти зазначеного контингенту студентів (Л. Бондарчук, У. Соловій, С. Луцан (2018)). Залишаються малодослідженими принципи програмування навчання української мови як іноземної англомовного академічного контингенту.

Метою статті є зіставлення й узагальнення таких концептуальних засад мовної освіти різних академічних контингентів іноземних студентів-медиків, як каталог комунікативних потреб, завдання та прогнозовані результати навчання української мови як іноземної, принципи програмування освітнього процесу, необхідні навчальні дисципліни.

Основні результати дослідження. Вихідним концептуальним елементом програмування мовної освіти іноземних студентів визнано комунікативні потреби, які є фактором спонукання мовця до комунікативної взаємодії з метою вирішення вербальних і невербальних завдань (Азимов, Щукин, 2009). Комунікативні потреби завжди корелюють із соціальними вимогами сучасного суспільства до комунікативних і фахових особистісних характеристик випускника ЗВО, у нашому випадку, випускника-медика. Зазвичай це потреби реалізації комунікативних намірів і комунікативних завдань за допомогою нового мовного коду в певних сферах спілкування. У “Примірній програмі з української мови як іноземної” для іноземних студентів-медиків українських ЗВО, затвердженій Міністерством охорони здоров’я України, актуальними визначено такі комунікативні сфери (Українська мова як іноземна, 2017): соціально-побутова, навчально-професійна, соціокультурна. На нашу думку, навчально-професійну сферу спілкування (у комунікативних ситуаціях практичної лікарняної діяльності) доцільно не змішувати з науково-академічною (у комунікативних ситуаціях здобування науково-академічних професійних знань, які є основою майбутньої професійної діяльності). Таку диференціацію пропонуємо здійснювати у зв’язку з тим, що академічний контингент іноземців англомовної форми навчання здобуває зазначені знання не українською мовою, а набуває практичних фахових навичок і вмінь в україномовному середовищі державних лікарень. Вважаємо, що усвідомлення та коректне визначення комунікативних потреб різних академічних контингентів іноземних студентів медичного профілю підвищить ефективність програмування досягнення прогнозованих результатів їх навчання української мови. Базуючись на науково-методичних дослідженнях (Кушнір, 2019; Ушакова, 2019), програмових документах (Стандартизовані вимоги, 2020; Українська мова як іноземна, 2017) та власних методичних спостереженнях, ми здійснили систематизацію зазначених комунікативних потреб різних груп академічних контингентів іноземних студентів-медиків (див. табл. 1).

Таблиця 1

Каталог комунікативних потреб

ДЛЯ УКРАЇНОМОВНИХ АКАДЕМІЧНИХ МІГРАНТІВ	ДЛЯ АНГЛОМОВНИХ АКАДЕМІЧНИХ МІГРАНТІВ
<i>соціально-побутова комунікативна сфера</i>	
слухання, читання, продукування письмових та усних висловлювань під час комунікації в ситуаціях щоденного життя (побуту) та харчування, відпочинку, подорожей, здійснення покупок, користування сферою послуг, стосовно здоров’я й особистісної гігієни	
<i>науково-академічна комунікативна сфера</i>	
<ul style="list-style-type: none"> • слухання лекцій; • читання наукової та фахової літератури; • написання конспектів, рефератів, текстів для презентацій тощо; • <i>монологічні висловлювання</i>: виступи на семінарах і конференціях; • <i>діалогічне мовлення</i>: обговорення наукових і фахових питань, презентацій тощо 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>оволодіння</i> фаховим термінологічним мінімумом, необхідним для майбутньої практичної діяльності; • <i>слухання та читання</i> додаткової інформації стосовно навчально-академічного середовища ЗВО

Продовження табл. 1

ДЛЯ УКРАЇНОМОВНИХ АКАДЕМІЧНИХ МІГРАНТІВ	ДЛЯ АНГЛОМОВНИХ АКАДЕМІЧНИХ МІГРАНТІВ
<i>навчально-професійна комунікативна сфера</i>	
<ul style="list-style-type: none"> • <i>діалогічне мовлення</i>: мовленнєва взаємодія з хворими, батьками хворих дітей, лікарями – майбутніми колегами та медичним персоналом під час проходження клінічної практики 	
<i>соціокультурна комунікативна сфера</i>	
слухання, читання, продукування письмових та усних висловлювань у царині суспільних міжособистісних, у тому числі й міжкультурних відносин; економіки та виробничої сфери; природного середовища; ЗМІ та соціальних мереж; традицій, звичаїв, свят	

Важливо зазначити, що для реалізації наведених вище (в узагальненому вигляді) комунікативних потреб різні академічні контингенти іноземних студентів-медиків будуть користуватися українською мовою в актуальних сферах спілкування в межах досягнутого рівня володіння мовою. Так, мовна освіта іноземних студентів україномовної форми навчання здійснюється від рівня В1 до В2, а мовна освіта академічних мігрантів англomовної форми навчання – від початкового рівня й до В2 (але в обмеженому колі тем і ситуацій). Фактично англomовний академічний контингент іноземних студентів має досягти однакового рівня володіння українською мовою порівняно з україномовним академічним контингентом за однакові терміни навчання й однакову кількість навчальних годин (відповідно до факультетських навчальних планів), але за умов різного стартового рівня володіння мовою, а також з різними комунікативними потребами у науково-академічній комунікативній сфері. Як бачимо, неможливо користуватися єдиною типовою навчальною програмою з української мови для різних академічних контингентів.

Описані вище комунікативні потреби іноземних студентів українських ЗВО медичного профілю мають співвідноситись із завданнями їхньої мовної освіти, головною метою якої є формування комунікативної особистості й основної її якості – комунікативної компетентності майбутнього фахівця-медика. Комунікативна компетентність – це одна із ключових компетентностей особистості, яка містить лінгвістичний (мовна, дискурсивна, мовленнєва компетентності), соціолінгвістичний (соціокультурна компетентність) і прагматичний (стратегічна компетентність) компоненти (Бацевич, 2004; Українська мова як іноземна, 2017; CEFT, 2006). Також додамо, що для забезпечення комунікативних потреб іноземних студентів необхідно враховувати освітньо-професійний складник комунікативної компетентності. Основна комплексна мета лінгво-професійної підготовки нашого цільового контингенту має конкретизуватися низкою завдань, описаних у “Загальноєвропейських рекомендаціях мовної освіти” (CEFT, 2006) та в міністерській програмі дисципліни “Українська мова як іноземна” (Українська мова як іноземна, 2017).

На нашу думку, доцільно класифікувати ці завдання й розподілити їх на групи відповідно до зазначених вище компонентів комунікативної компетентності, як показано в табл. 2. Логічно обрати назви груп завдань тотожні назвам компонентів комунікативної компетентності.

Таблиця 2

Завдання мовної освіти іноземних студентів-медиків українських ЗВО

<i>лінгвістичні</i>	<i>соціо-лінгвістичні</i>	<i>лінгво-прагматичні</i>	<i>освітньо-професійні</i>
– формування мовної компетентності (фонетичних, лексичних, граматичних аспектів мовних навичок)	– формування вмінь соціокультурної адаптації в іншомовному середовищі	– формування вмінь у видах мовленнєвої діяльності (аудіювання, читання, говоріння, письма);	– формування стратегічних умінь вивчення мови навчання та самостійної мовноосвітньої діяльності;

Продовження табл. 2

лінгвістичні	соціо-лінгвістичні	лінгво-прагматичні	освітньо-професійні
		– формування стратегічних умінь спілкування	– формування вмінь і навичок оптимальної мовленнєвої поведінки як підґрунтя професійного становлення медика; – формування стратегічних умінь професійного спілкування

Освітні стратегії досягнення зазначених завдань мовної освіти іноземних студентів-медиків відбито у типових програмах навчання української мови як іноземної. Проаналізуємо міністерську “Примірну програму ...” (Українська мова як іноземна, 2017) з української мови як іноземної з метою визначення різниці у принципах програмування мовної освіти для різних академічних контингентів. Відомо, що програма дисципліни лінгвістичного циклу повинна містити такі елементи, як каталоги тем і комунікативних намірів, мовленнєвих дій (відповідних актуальним ситуаціям спілкування в актуальних комунікативних сферах), часовий розподіл для аудиторної та самостійної роботи, перелік різновидів мовних навчальних одиниць та опис необхідного лексично-граматичного матеріалу. Схарактеризуємо зазначену типову програму за цими параметрами.

Для відбору тематики укладачі “Примірної програми...” (Українська мова як іноземна, 2017) обрали, як влучно зазначають Т. Алексеєнко, Н. Ушакова, такі структурувальні параметри: тематичний принцип (для першого курсу), інтенційно-функційний і лінгвістичний (на другому курсі); функційно-семантичний (на четвертому й п’ятому курсах) (Ушакова, 2019). Але враховуючи особливості сучасної лінгводидактичної парадигми, її плюралістичну комплексність (про що йшлося в наших попередніх публікаціях (Кушнір, 2019)), в якості концептуальних засад програмування мовної освіти (структурний і змістовий параметри) англomовного академічного контингенту вважаємо за доцільне застосування всіх наведених принципів для вибору кожної теми і структурування на підтеми.

Так, у робочій програмі навчальної дисципліни “Українська мова за професійним спрямуванням” для студентів перших курсів англomовної форми навчання (згідно з навчальним планом медичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна) авторським колективом було виокремлено в межах теми “Знайомство лікаря і хворого” такі підтеми: “Фонетико-графічна система української мови. Українські іменники: позначення істоти та неістоти” (за лінгвістичним принципом); “Антропоніми. Мовленнєві кліше привітання, знайомства” (за функційно-семантичним принципом); “Родина хворого” (за тематичним принципом). Ця програма забезпечує комунікативні потреби в соціально-побутовій, навчально-професійній та соціокультурній комунікативній сферах англomовного академічного контингенту іноземних студентів, починаючи з рівня володіння мовою А1.

Також звернемо увагу на методично обґрунтовану (за принципами професіоналізації та інтенсифікації навчання іноземної мови) необхідність програмування змістових елементів мовної освіти будь-якого академічного контингенту концентрично: з урахуванням комунікативних потреб у всіх сферах спілкування (наведені в табл. 1) в межах кожної теми навчання української мови на кожному курсі, не лише на другому або на четвертому-п’ятому, як рекомендовано “Примірною програмою ...” (Українська мова як іноземна, 2017).

Усунення зазначеної суперечності здійснено в Харківському національному університеті імені В.Н. Каразіна завдяки введенню до навчальних планів медичного факультету, починаючи з першого курсу і для обох академічних контингентів іноземних студентів, двох дисциплін лінгвістичного циклу – “Іноземна мова” (українська) із тематичним наповненням, яке враховує комунікативні потреби в соціально-побутовій та соціокультурній сферах; “Українська мова за професійним спрямуванням” із тематичним наповненням, що враховує комунікативні потреби в навчально-професійній комунікативній сфері. Зазначимо, що трирічний досвід навчання української мови як іноземної за програмами цих дисциплін дав результати, за яких іноземні студенти-медики досягли комунікативної готовності до мовленнєвої взаємодії з хворими та колегами під час клінічної практики.

До того ж сучасні вимоги розбудови кредитно-трансферної компетентнісної системи освіти спричинили необхідність ефективної організації самостійної роботи здобувачів освіти українських ЗВО. У навчальних планах факультетів спостерігається суттєве скорочення аудиторних годин для викладання дисциплін у межах міждисциплінарного розподілу кредитів і значне збільшення годин для самостійної роботи студентів. Але і в типовій “Примірній програмі”, і в робочих програмах дисциплін лінгвістичного циклу для іноземних студентів-медиків українських ЗВО, на жаль, відсутні переліки підтем для самостійної роботи здобувачів вищої медичної освіти. Цей аспект програмування також потребує в перспективі детального розроблення.

Змістові елементи програмування лінгвістичних дисциплін україномовного академічного контингенту (каталоги ситуацій, мовленнєвих інтенцій, комунікативних умінь за всіма видами мовленнєвої діяльності, типи навчальних одиниць, мовний матеріал – фонетичний, лексико-граматичний і синтаксичний) детально описані авторським колективом “Примірної програми” для рівнів володіння мовою А1, А2, В1. Зазначимо, що внаслідок вивчення дисциплін лінгвістичного циклу в українських ЗВО іноземні студенти мають досягти рівня В2 володіння українською мовою (рівень бакалавра за основним фахом, окрім філологічних спеціальностей), що, відповідно до стандартизованих вимог, надає можливості “ефективного спілкування в україномовному (у тому числі професійному) середовищі з усвідомленим використанням більшості виражальних засобів та мовленнєвих умінь” (Стандартизовані вимоги, 2020, с. 7). Тож опис концептуальних програмових змістових елементів мовної освіти іноземних студентів медичного профілю також потребує удосконалення.

Таким чином, здійснений аналіз концептуальних засад програмування навчання української мови іноземних студентів-медиків дає можливість дійти таких **висновків**:

1) Наведений у статті каталог комунікативних потреб різних академічних контингентів орієнтує на необхідні результати мовної освіти іноземних студентів медичного профілю. Цей каталог має стати концептуальною основою формулювання програмних завдань навчання української мови в межах дисциплін лінгвістичного циклу для іноземних здобувачів вищої медичної освіти.

2) Незважаючи на те, що типові програми з лінгвістичних дисциплін мають різнитися для україно- й англійськомовного академічних контингентів, вважаємо за доцільне виокремити один комплекс принципів програмування мовної освіти, а саме: тематичний, інтенційно-функційний, лінгвістичний, функційно-семантичний.

3) Уведення до освітніх навчальних планів іноземних студентів медиків, починаючи з першого курсу, окрім навчальної дисципліни “Іноземна мова” або “Українська мова як іноземна”, також дисципліни “Українська мова за професійним спрямуванням” дасть змогу реалізувати такі тенденції сучасної освітньої парадигми, як професіоналізація та інтенсифікація навчання, і реалізувати комунікативні потреби у науково-академічній сфері спілкування як для україномовної, так і англійськомовної форми навчання іноземних студентів-медиків.

Перспективи подальших наукових розвідок. Відповідно до наведених у статті аналізу, систематизації та узагальнень вважаємо за необхідне у програмуванні дисциплін лінгвістичного циклу для іноземних студентів-медиків здійснити детальний тематико-часовий розподіл програмових підтем для аудиторної та самостійної роботи, а також описати змістові програмні елементи для необхідного рівня В2 володіння українською мовою у науково-академічній сфері, а саме: каталоги ситуацій, мовленнєвих інтенцій, комунікативних умінь за всіма видами мовленнєвої діяльності, типи навчальних одиниць, мовний (фонетичний, лексико-граматичний і синтаксичний) матеріал.

ЛІТЕРАТУРА

- Азимов, Э. Г., Шукін, А. Н (2009). Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам) Москва : Изд-во ИКАР.
- Бацевич, Ф. С. (2004) Основи комунікативної лінгвістики: підручник. Київ.
- Кушнір, І. М. (2019) Сучасна лінгводидактика української мови як іноземної: досягнення, проблеми, перспективи. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки. Наукові дослідження. Досвід. Пошуки*, 34, 97–103.
- Наказ МОН № 997 від 18.08.2016 року “Про визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства освіти і науки України від 04 квітня 2006 року № 260” Отримано з http://ru.osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/52124/
- Стандартизовані вимоги (2020): рівні володіння українською мовою як іноземною А1–С2. Зразки сертифікаційних завдань: посібник. Київ: Фірма “ІНКОС”.
- Українська мова як іноземна. (2017). Примірний програма навчальної підготовки фахівців другого (магістерського) рівня вищої освіти. Київ.
- Ушакова Н. І., Алексєєнко Т. М. (2019) Концепція мовної підготовки іноземних здобувачів вищої медичної освіти (модель 1 – англійська форма навчання). *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки. Наукові дослідження. Досвід. Пошуки*, 34, 219–235.
- Common European Framework of Reference for Languages (2006): Learning, Teaching, Assessment: Language Policy Unit, Strasbourg. – The English edition is published by Cambridge University Press. Retrieved from https://docs.google.com/viewer?docex=1&url=http://www.coe.int/t/dg4/linguistic/Source/Framework_EN.pdf

REFERENCES

- Azimov Je. G., Shhukin A. N. (2009) Novyj slovar metodicheskikh terminov i ponjatij (teorija i praktika obuchenija jazykam) Moskva : Izd-vo IKAR.
- Batsevych F. S. (2004) Osnovy komunikatyvnoi linhvistyky: pidruchnyk. Kyiv.
- Kushnir I.M. (2019) Suchasna linhvodydaktyka ukrains'koi movy iak inozemnoi: dosiahnennia, problemy, perspektyvy. *Vykkladannia mov u vysykh navchal'nykh zakladakh osvity na suchasnomu etapi. Mizhpredmetni zviazky. Naukovi doslidzhennia. Dosvid. Poshuky*, 34, 97–103.
- Nakaz MON № 997 vid 18.08.2016 roku “Pro vyznannia takim, scho vtratyv chynnist', nakazu Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 04 kvitnia 2006 roku № 260” Retrieved from http://ru.osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/52124/
- Standartyzovani vymogy (2020): rivni volodinnya ukrayinskoju movoyu yak inozemnoju A1–C2. Zrazky sertyfikacijnyh zavdan.. Kyjiv: Firma “INKOS”.
- Ukrains'ka mova iak inozemna (2017). Prymirna prohrama navchal'noi pidhotovky fakhivtsiv drugoho (mahisters'koho) rivnia vyschoi osvity. Kyiv.
- Ushakova N. I., Aleksieienko T. M. (2019) Kontseptsiia movnoi pidhotovky inozemnykh zdobuvachiv vyschoi medychnoi osvity (model' 1 – anhlomovna forma navchannia). *Vykkladannia mov u vysykh navchal'nykh zakladakh osvity na suchasnomu etapi. Mizhpredmetni zviazky. Naukovi doslidzhennia. Dosvid. Poshuky*, 34, 219–235.